

НЕОБХОДИМОСТ ОТ ПОВИШАВАНЕ И ЕФЕКТИВНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИНОВАТИВНАТА АКТИВНОСТ В ДЕЙНОСТТА НА СТАТИСТИЦИТЕ

Иванка Съйкова*

1. Защо е нужно да се повишава иновативната активност на професионалните статистици?

1.1. Наистина, защо? Нима в системата на българската държавна статистика не се осъществяват постоянно преобразования и не се внасят новости, насочени към нейното развитие? Внедряват се, разбира се! През последните две десетилетия в дейността на Националния статистически институт (НСИ) бяха осъществени радикални промени. Те засягат съдържанието и методологията на производството на статистическа информация, както и принципите и организацията на нейното функциониране. Извършените промени преобразиха дейността на НСИ, характера, обхвата и съдържанието на произведените статистически данни. И направиха възможно успешното хармонизиране и интегриране на българската държавна статистика в системата на Евростат. В монографията си Ст. Цветков (2011) описва подробно извършените преобразования. Но днес вече направените нововъведения не са достатъчни. Нуждаем се от много по-активно въвеждане на полезни новости в системата.

1.2. В стратегия „Европа 2020“¹ на ЕС се обосновава приоритетната цел за развитие на Европейското изследователско пространство (ЕИП) и необходимостта от широко приложение на иновации във всички области на живота в държавите - членки на ЕС. В условията на ускорения процес на глобализация те се обосновават с

* Проф. д.ик.н. в катедра „Статистика и иконометрия“, УНСС.

¹ Европа 2020. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, 2010.

необходимостта да се повишава конкурентоспособността на икономиките на Европейската общност. Пътищата за това се виждат главно в развитието на научните изследвания и широко базираните иновации. Това се отнася както до производството на нови знания, така и до ускореното им прилагане в социалната практика, във всички области на многостранните човешки дейности. По-късно ще се спра специално и на възможностите да се откриват идеи, да се внедряват полезни иновации, които не се основават непременно върху ново научно знание - базирани са върху осмисляне на промените в живота, опита и високия професионализъм.

1.3. Не се нуждае от специални доказателства тезата, че за да има широко базирани иновации, най-важното условие е да се откриват идеи и възможности за полезни промени във всички области на живота. Това на практика означава да се премине от случайно появяващи се (от време на време) нови идеи към непрекъснат поток от нови идеи - в техниките и технологиите, организацията на дейностите, теориите, подходите, методологиите и др. във всяка област - икономиката, по-общо в социалните области, инженерното дело, биологията, медицината, химията, статистиката, информатиката и всички останали.

За да отговори по-добре на нарасналите изисквания на обществото, съдържанието на произведената статистическа информация се нуждае от по-нататъшно развитие и обогатяване. Такъв е случаят например с информационното осигуряване по измерване на равнището и динамиката на качеството на живота. Няма съмнение, че всичко това ще изисква сериозни иновации.

Но за да постигне това, човешкият капитал се нуждае не само от професионални, но и от специални знания и умения - такива, които ще му помагат да открива и прилага по-успешно и по-често новите полезни идеи. Изпреварвайки изложението на доводите, ще изтъкна, че тези специални знания и умения са много различни от знанията и уменията, които традиционно предлага нашата образователна система. Те са плод на бурното развитие на теорията и технологията на евристичното, по-общо - на иновативното мислене. Затова изглежда разумно да се спра накратко върху най-значимите новости в тази област.

2. Новостите в развитието на теорията и технологията на творческото (иновативното)² мислене

2.1. През хилядолетната история на нашата цивилизация не само обикновените хора, но и учените са гледали на появата на новите знания, откритията, изобретенията, изобщо на появата на полезните новости, като на нещо непонятно, мистично и неподдаващо се на управление, организация и контрол. Властвало е убеждението, че оригиналните идеи и изобретения непременно изискват висок интелект, специални дарования и талант. Така през вековете се е утвърждавало неоснователното убеждение, че творческото мислене е достъпно само за високоинтелигентните и особено за гениите. Смятало се е, че за обикновените умове творческото мислене е недостъпно, че те са лишени завинаги от него. Днес осъзнаваме, че това е една грешка, един мит с драматични последици и за личността, и за обществата.

Допускана е и друга, още по-сериозна грешка. При анализа на тестовете за интелигентност (IQ тестовете) неоснователно са били смесвани две съвсем различни неща - интелектът като потенциал на ума и знанията и уменията как да бъде използван този потенциал за създаване на полезни новости в живота и в научното познание.

2.2. В действителност интелектуалният потенциал на личността и знанията и уменията как той да бъде използван ефективно са двата най-съществени (но не единствените) фактори за творческото мислене и поведение на личността. Оказва се обаче, че по своите функции и очаквани резултати те са принципно различни. Едно нещо са заложените интелектуални възможности в човека. Те, както е известно, могат да бъдат гениални, средни или умерени, дори слаби. Интелектуалната мощ на човека е генетично обусловена и може само да се развива (или потиска), но не може да се привнеса отвън нещо, което не е дадено на отделната личност. Известно е също, че гениите се появяват извънредно рядко. И очевидно притежават необикновени дарования и висока интелектуална мощ.

Свършено друго нещо са знанията и уменията как да използваме дадената ни интелектуална мощ, за да откриваме и създаваме полезни новости. Отдавна учените са доказали, че тези умения рядко са дадени наготово. За щастие, науката разкри по безспорен начин, че те могат да се привнесат отвън с подходящо обучение. Решаващ при това е фактът, че те могат да се научават и формират у всеки мислещ човек.

---

² Наричат го още евристично, нестандартно, латерално (странично) и други.

Овладяването на такива знания и умения става принципно по същия начин, както се формират добрите професионалисти, както се създават лекари, икономисти, математици, статистици, както овладяваме чужди езици, научаваме се да плуваме, да караме ски и всичко останало. Точно така, само че със специални за целта подходи, методи и „инструменти“. Тази новост в науката разкри невероятни хоризонти пред творческата мисъл на човека.

2.3. Преди около 40 години един от най-големите визионери на бъдещето - английският изследовател Едуард де Боно, основателно твърдеше, че „има много технологии, които ни учат как да разсъждаваме логично, за да не допускаме грешки, но няма нито една цялостна технология, която да учи човека какво да прави, когато мисли безгрешно, но ... и безплодно“. Днес под влияние на научните постижения в тази област вижданията за възможността за творческо мислене са радикално променени. Разкрити са логиката и основните принципи на евристичното мислене, неговите най-важни закономерности. Осветлени са благоприятните възможности, но и бариерите, които стоят на пътя на новаторите.

Разкрит е всъщност най-дълбокият механизъм на мисленето, когато се раждат новите идеи. И макар че има още много неизвестни неща, може уверено да се твърди, че в основни линии теорията и технологията на творческото (евристичното) мислене са вече създадени. И са достъпни за овладяване и прилагане в практиката от всички, които се стремят към това. Създадени са и множество специални техники - подходи, методи и други „инструменти“, нужни за формиране на такова иновативно мислене. И нещо още по-важно - постиженията в тази област разкриха широки пътища за раждане на нови идеи, обосноваване на полезни иновации и прилагането им в живота.

2.4. С това започва истинският триумф на технологията на творческото мислене по света. Авторът Де Боно има особени заслуги за тези изумителни постижения. Тъкмо той днес има съвсем различна визия от посочената и уверено твърди, че в съвременните условия творческото мислене дотолкова се поддава на овладяване и прилагане, че ако човек пожелае, може да направи от новаторството своя професия. Звучи невероятно, нали? Но през последните три-четири десетилетия се появиха много факти, които потвърждават по безспорен начин неговата теза. Там, където се полагат сериозни грижи за създаване на такива умения, резултатите не могат да се нарекат иначе освен изумителни. Ето само няколко впечатляващи примера.

Японската фирма „Тойота“ съобщава, че средногодишно получава от работещите във фирмата над 1 милион идеи и предложения за иновации в дейността си. „Панасоник“ се хвали с около половин милион полезни предложения³. Едва ли можем да се съмняваме в ползата от тази небивала по-рано иновативна активност, след като по собствени признания на ръководствата около 85% от предложенията се приемат за внедряване или вече са внедрени.

В износа на Нидерландия около 27% се падат на нови интелектуални продукти - нови технологии и стоки, продажба или лизинг на производствени технологии, know how и други. Вече има създадени агенции, които предлагат обучение и консултантски услуги в тази област. Занимават се и с продажба на предложения за иновации на фирмите. Като капак на всичко това в Израел вече работят фабрики, чийто предмет на дейност е производство, внедряване и продажба на предложения за нововъведения. Ето какво пише по този повод журналистът Вл. Бендер⁴: „По инвестиции в know how на 10 000 жители Израел изпреварва САЩ 2.5 пъти, а Европа - 30 пъти”. И още: „Създават се много стартиращи фирми с оглед разработване на специфично know how. Смята се, че техният брой е около 4 000. Целта им е да продават разработките си за много пари на някой гигант или на рискови фондове. ... Сега тълпи от рискови експерти ровичкат из Израел в търсене на обещаващи стартиращи фирми”.

Всичко това едва ли щеше да се случи, ако в посочените и други развити страни не бяха внедрени съответни стратегии и политики. Ако в образователните системи и извън тях не бяха въведени учебни програми и курсове за обучение. Тези новооткрити знания и умения са навлезли трайно под най-различни форми в образователните системи в чужбина. У нас, за съжаление, времето изглежда спряло - на този проблем ще се върна подробно по-късно.

2.5. За да няма повод за недоразумения обаче, ще добавя още четири важни момента, засягащи пряко възможностите за иновативно мислене на личността: **първо**, широката достъпност до творческото мислене на всеки нормално функциониращ ум се отнася главно до раждането на нови идеи. Неслучайно учените наричат това **идейно творчество**. Проблемът със създаването на нови произведения на изкуствата е

---

³ „Панасоник“ е световен лидер в областта на иновациите. Обяснява се с факта, че корпорацията притежава 95 025 патента (<http://klimatici.biz/news/35/p-klimatitsi-panasonic-inovatsiite-na-2011g-p.html>). Стремешът на Panasonic Group е да бъде „зелена“ иновационна компания с глобални виждания. Целта на ръководството ѝ е до 2018 г. - годината, в която Panasonic ще отбележи 100-годишнината си - да стане водещата „зелена“ компания в сектор „Електроника“ (<http://klimatici.biz/klimatik/pdf/panasonic-2012.pdf>).

⁴ Бендер, Вл. Израел - „Иновационна фабрика“ по необходимост, 2011.

различен. За тях непременно се изискват специални дарования и талант (за музика, поезия, изобразително изкуство, роли в театъра, писане на романи и т.н.). Разбира се, сферата на изкуствата също се нуждае от нови идеи, но в случая е важен фактът, че изкуството без специални дарования е немислимо⁵; **второ**, специалните умения за идейно творчество нямат за цел и не могат да ни направят гениални мислители. Вече се изтъкна, че мислителите с техните гениални постижения са изключително рядко явление и още не се е родил човек, който да ни научи как да станем гениални.

Сигурно е обаче, че тези умения ще бъдат изключително полезни на личността и обществото. Вече осъзнаваме, че способността за раждане на новости не е привилегия единствено на гениалните; **трето**, всъщност преобладаващата част от новостите в живота съвсем не носят белега на гениалността. Някои от тях са доста елементарни като замисъл и изпълнение. Но те безспорно имат своята значимост за човешкия прогрес. Нещо повече дори - П. Дракър (1992) изтъква, че нововъведенията често се основават дори не на нови, а на вече известни знания, идеи и решения. В случая обаче не е от значение степента на новост на една идея, а дали внедряването ѝ води до положителни промени и носи ползи в социалната практика и научното познание; **четвърто**, методите, които се използват за обучение в иновативно мислене, сами по себе си не създават новите неща. Както знаем, това е привилегия единствено на човека. Те обаче му помагат да открива по-често нови полезни идеи и да ги прилага в практиката.

2.6. Изложението дотук разкрива една перспективна идея - днес притокът на нови идеи е толкова важен за бизнеса, социалното управление, науката и дори в личния живот на хората, че самата дейност по тяхното генериране и внедряване в практиката трябва да се превърне в бизнес. Това открива една нова, все още слабо заета производствена и пазарна ниша. В нея се открояват поне три важни насоки: 1) дейности по повишаване на иновативния капацитет на хората; 2) дейности по производство на конкретни нови идеи; 3) управление на този специфичен бизнес процес.

2.7. Върху постиженията на технологията на творческото мислене и натрупания опит в тази област са разработени и се прилагат учебни курсове, отделни лекции и упражнения, предназначени за учащите. Създадени са центрове и школи с предмет на дейност обучение в изкуството на творческото мислене и поведение. В много страни по

---

⁵ Овладените знания и умения за раждане на новите идеи очевидно няма да направят от нас Шекспир, Моцарт, Гьоте, Пушкин и т.н. Нужен ни е техният гений, който няма как да внесем отвън.

света се развива активна дейност, насочена към повишаване на иновативния капацитет на човешкия капитал - в училищата, в големите корпорации и другаде.

Само един пример. В края на 20-и век над 40 000 мениджъри от всички нива във фирмата IBM преминали едnodневен курс на обучение по методиката „Шест мислещи шапки“. На този въпрос ще се върна отново по-късно. Ще добавя още, че грижи за повишаване на иновативния капацитет се полагат както за управленските, така и за изпълнителските екипи във фирмите „Тойота“, „Панасоник“, „Дженерал Мотърс“, „Форд“ и много други.

2.8. Европейската комисия обяви 2009 г. за европейска година на творчеството и иновациите. Решението бе обосновано така: „Съвременният свят придава особено значение на по-доброто използване на знанията и бързото развитие на иновациите. Следователно в едно базирано на знанието и многообразието в културно отношение общество е необходимо разширяване на творческите умения и познания, което да позволи на хората да приемат промяната като възможност (за прогрес - бел. моя) и да бъдат отворени за нови идеи. Образованието и обучението са решаващи фактори за това”⁶. През същата година бяха проведени редица полезни инициативи, насочени към решаване на приоритетно важната задача за повишаване на иновативния капацитет на човешкия капитал.

Известни са стратегията „Европа 2020“ на Европейската комисия⁷ (стратегия за интелигентен устойчив и приобщаващ растеж) и програмата „Хоризонт 2020”⁸. В тях присъстват поне два раздела, които засягат пряко обсъжданата задача. Предвиждат се финансово обезпечени програми и инициативи за повишаване на иновативния капацитет на хората в Европейската общност⁹ и водещи инициативи, сред които първо място заема новосъздадената структура „Съюз за иновации” между държавите от ЕС.

3. Любопитно е какво се прави у нас в това отношение

3.1. Впечатлението е, че някъде нещичко се прави, предимно на фирмено равнище. Логично се очаква това най-често да се случва в чуждестранни филиали на фирми, работещи в страната. И точно това се наблюдава в практиката. В малко на брой университети се предлагат отделни курсове и лекции, главно по инициатива на отделни

---

⁶ Вж. Зелена книга „Европейско изследователско пространство: нови перспективи”, 2007.

⁷ Европа 2020. 3.03. 2010. Брюксел.

⁸ Хоризонт 2020. 3.12. 2013.

⁹ Вж. програма 4 Мария Кюри.

преподаватели. Има една-две консултантски агенции, които предлагат образователни услуги за бизнеса. Но в 21-ви век - векът на иновациите - това вече е крайно недостатъчно.

Не е известна (ако изобщо е разработена) национална стратегия и политика на държавата и бизнеса в това отношение. Към Министерството на науката и образованието също не са известни (ако ги има) ресурсно осигурени програми за действие по решаването на тази актуална образователна задача. В това отношение гласът на българския бизнес също слабо се чува.

3.2. Налице е един необясним парадокс. Днес у нас всички в един глас говорят, че ще се разгръщат широко базирани иновации във всички области на живота. Но по въпроса как ще постигнем това, цари трайно мълчание. Дали то се дължи на безхаберие, или на други причини, не е известно. Показателно е обаче, че този въпрос не се споменава и по него не се дискутира.

Описваната ситуация не е от вчера. Тя прозира в съдържанието на изтеклата вече национална стратегическа референтна рамка (2007 - 2013), както и в слабата популярност на стратегия „Европа 2020” и „Хоризонт 2020” на ЕС. Засега освен общите фрази за квалификацията и издигането на професионализма на човешкия капитал на страната друго не се споменава. Изглежда, че дори идеята за повишаване на иновативния капацитет на хората още не е осъзната у нас. Тази оценка важи и за стратегическата визия за развитие на образователната ни система, която иначе признаваме като най-важния фактор за решаване на тази образователна задача.

За другите държави от ЕС работата по повишаване на иновативния капацитет е в пълен ход. За нас това не важи. Изглежда се надяваме на някакво чудо - че хората ей така, от нищото, ще се втурнат да предлагат идеи за нововъведения в работата си и полезните иновации ще потекат като река. Повече от ясно е, че очакваното чудо едва ли ще се случи, ако не се инвестира в подготовката на хората за творческо мислене и ако няма реални стимули, които да ги мотивират и окуражават за участие в иновативния процес. Куриозното е, че тази необяснима апатия се случва на фона на един български експеримент, проведен в няколко средни училища преди повече от 30 години. Той се осъществи под ръководството на многократно споменавания изследовател в тази област Е. де Боно. Тогаво това беше един от първите опити за тренинг в иновативно мислене не само в източноевропейските, но и в индустриализираните страни.

Резултатите от това състояние на нещата са предизвестени. По официални оценки към 2010 г. само около 16% от българските фирми са развивали някаква иновативна дейност срещу 40% от другите държави - членки на ЕС. За последните две десетилетия инвестициите в тази дейност у нас бележат траен спад и са едни от най-ниските в ЕС. Като дял от brutния вътрешен продукт те са по-малко от 0.5%. Както заяви един известен бизнесмен, „българският износ се конкурира не по нови продукти, а по ниски цени, които всъщност обричат производителите ни на бавна смърт”.

3.3. Не следва ли да се запитаме кои са причините за тази, меко казано, инертност и незаинтересованост към повелята на времето за развитие и ефективно използване на иновативния капацитет на нацията? Причините едва ли са случайни. Има ли някакво логично обяснение на всичко това? Св. Съркова (2011, с. 215 - 217) свързва апатията на управляващите у нас с няколко заблуди:

- Натрупаната през хилядолетията заблуда, че способността за творческо мислене (от което се раждат новите идеи, открития, изобретения и всички други нововъведения) не е дадена на всеки човек. Че тя е „дар небесен” и привилегия, достъпна само за малцина - за талантливите и гениалните. Изтъкнато бе, че изследователите в областта на теорията и технологията на творческото мислене убедително развенчаха тази заблуда. Очевидно това все още не е стигнало до съзнанието на мнозина и те продължават да вярват в нея. Изглежда не се осъзнава истината, че всеки човек с нормално функциониращ ум има потенциала да стане новатор, да обосновава и внедрява полезни нововъведения в работата и в личния си живот. Днес това зависи в много висока степен не само и дори не толкова от интелектуалния капацитет на личността, а преди всичко от мотивацията и най-вече от овладяването и прилагането на уменията, за които говоря тук. Личното ми убеждение е, че тъкмо тази идея е залегнала и в стратегията „Европа 2020” и „Хоризонт 2020”.

- Заблудата, че творческото мислене не е нужно на всеки човек. Интересът към него изглежда се ограничава само до хората с много висок интелект. Истината е друга - днес всеки човек се нуждае от развитие и използване на творческите си възможности. Просто защото плодовете на творчеството предопределят в най-висока степен социално-икономическия прогрес. А при определени условия - и личния просперитет на хората. То помага на човека да осмисли и реализира по възможно най-добрия начин времето, което му е отредено на тази земя.

- Заблудата, че хората не се нуждаят от специално обучение и привнасяне на такива умения отвън. Тази заблуда ни внушава, че високоинтелигентните притежават иновативни знания и умения по рождение. За останалите не си струват усилията, защото тъй и тъй те ще бъдат напразни. Може би поради това през вековете учените дори не са търсили методично съответни средства и методи за подобен тренинг.

- Заблудата, че ако и когато трябва, такива умения могат да се придобиват и само по пътя на познатото ни стандартно логическо мислене. По-рано бе споменато, че логиката и механизмите, по които работи нашият ум при раждане на новото, са принципино различни от това, на което ни учи традиционното логическо мислене. Без да се познават и овладяват специалните техники, основани на тях, трудно може да се очаква повишаване на творческия потенциал на личността.

- Заблудата, че методите и техниките, с които се придобиват уменията за творчество, са трудни за разбиране и прилагане на практика, а ефективността им не е толкова сигурна и дори е съмнителна. Истината е, че методите и техниките, за които става дума, са лесни за разбиране и прилагане, несложни дотолкова, че често звучат елементарно и дори нелогично. Но най-важното е, че тяхната изумителна ефективност е доказана и се доказва многократно в живота.

Струва ми се, че тук главните усилия трябва да бъдат насочени не към осмислянето (което не създава трудности и е лесно за разбиране), а към упражнения за създаване на трайни навици. Задачата при това е да ги превърнем в механизъм на мисловния процес, който да ни служи успешно при търсенето на нови полезни идеи. По-нататък ще приведа примери, впечатляващи едновременно с тяхната простота и изумителна ефективност при търсене на новостите.

- Над всичко обаче, изглежда, стои отношението на овластените да разработват стратегии, политики, програми и инвестиции за действие в тази област. Вероятно повечето от тях не си дават сметка за това какво е загубило досега нашето общество от пренебрегването на тази може би най-важна повеля на времето. И какво ще спечелим от успешното развитие и използване на творческия капацитет на нацията. Не изключвам и обстоятелството, че върху тази неблагоприятна ситуация тежи не само необяснимо безхаберие, но и пагубното влияние на егоистични групови интереси.

4. Няколко впечатляващи примера

Проблемите дотук бяха преднамерено дискутирани в най-общ план. Те са важни, защото предопределят средата, върху която ще се изследват, и възможните мерки за повишаване на творческите умения на професионалните статистици. Преди да се спра на тях, ще си позволя да представя само няколко наистина впечатляващи примера за едновременната изумителна простота, работоспособност и ефективност на техники от арсенала на творческото мислене.

4.1. „Шест мислещи шапки”¹⁰. Беше отбелязано, че с тази техника са били обучени 40 000 мениджъри от различни нива на фирмата IBM. Тя е превъзходно средство за управление и контрол над мисловния процес. В частност - и срещу хаотично нахлуващите неканени мисли при обсъждане и търсене на решения на проблемите. Обучението продължило само един работен ден. Резултатът от използването му надхвърля всички очаквания. По оценки на мениджърите от IBM времето за заседания и обсъждания било съкратено средно с 90%! Подобни оценки за ефективността на метода правят в „Дженерал Мотърс”, „Форд”, ITT Corporation и много други. Ще добавя, че ръководството на всички нива в НСИ може много лесно да реализира мечтата си за такъв успех - стига да пожелае това.

4.2. „Смяна на концепциите” е друг изключително продуктивен метод за творческо мислене. Той съветва новаторите, когато нещо не върви както трябва, да опитат да сменят концепциите, залегнали при разбирането и управлението на „това нещо”. И не само в такива случаи, а винаги, когато търсят идеи за нововъведения. Ето само два примера:

Първо, налице е сериозно противоречие между интересите на обществото и на големите фармацевтични компании. В САЩ държавата ги спонсорира изключително щедро, за да откриват нови лекарства. С такава цел те ежегодно получават десетки милиони финансови инжекции. Какво се случва по-нататък? Откритите нови лекарства се патентоват и им се поставят високи монополни цени, поддържани с години. Така мнозинството от нуждаещите се е лишено от достъп до новите лекарства (същото това мнозинство, което редовно си плаща данъците, за да бъдат спонсорирани с тях и компаниите).

От метода „Смяна на концепциите” се възползва големият икономист, лауреатът на Нобелова награда Дж. Стиглиц. Той предлага на държавата да смени две концепции:

---

¹⁰ Автор на метода е Е. де Боно.

1) да спонсорира не ненаситните за печалба компании, а специално формирани изследователски екипи и 2) откритите нови лекарства да не се патентоват, за да се осигури свободен достъп на всички производители до технологията на тези лекарства. Останалото ще свърши свободната конкуренция, когато я има. Тя ще атакува монополните цени и ще направи лекарствата достъпни за всички нуждаещи се. Умно решение, нали? Остава то да се проведе на практика. Забележете, че в случая държавата ще бъде свободна от грижи или опекунство. Единственото, което трябва да направи тя, е да поощрява приоритетното разработване на лекарства, задоволяващи не апетитите за печалба, а потребностите на болните.

Второ, П. Дракър (2000, с. 99) отбелязва, че в световен мащаб статистическата информация не е достатъчна най-вече за управленските екипи. Компютърните технологии позволиха да се произвежда все повече и по-бързо нужната информация. Но на мениджърите тя все не достига и не достига. И авторът заключава, че „предстои Четвърта информационна революция!“¹¹. „Това - казва Дракър - няма да бъде революция в техниките и технологията, нито в бързината на производството на статистически данни. Тя ще бъде революция в концепциите, залегнали в основата на информационното осигуряване.“ Новите концепции трябва да осигурят по-добре информационните потребности преди всичко на управлението и на научните изследвания. Тази революция вече е в ход.

Неотдавна екип, ръководен от Дж. Стиглиц, А. Сен и Дж. Фитоси, изследва проблемите на информационното осигуряване по измерване на равнището и динамиката на жизнения стандарт (качеството на живота). Идеите на изследователите в крайна сметка се свеждат до нови концепции за потребностите, свързани с тези изследвания. Статистиците от Евростат, включително и от НСИ, трябва да се заемат много сериозно с тази задача. Успешното ѝ решаване означава иновационни нововъведения в работата на системата. Следователно освен всичко друго това е още едно основание да се погрижим своевременно за повишаване на иновативния капацитет на специалистите - статистици и информатици.

4.3. Методът на „аналогииите“ е друг изключително продуктивен метод за успешно търсене на идеи за полезни иновации. В него е залегнал принципът да се заимстват идеи и дори готови решения от различни области, включително и от решенията на природата.

---

¹¹ Първите три са свързани с появата на писмеността, книгопечатането и компютърните технологии.

Ето един пример от областта на статистиката. Преди около шест години Евростат предложи на националните статистики нов модел за описание и обобщено разбиране на статистическия производствен процес. Наречен е „Generic Statistical Business Process Model”. В него присъстват много нови идеи, които не само обогатяват разбирането ни за този процес, но и предлагат практически по-добри нови решения за НСИ. Присъствието на термина **Business Process** подсказва, че новите полезни решения в модела са се появили от аналогични решения в бизнеса. В частност те се отнасят до описание на етапите и фазите на специфичния статистически производствен процес. В модела се включват проектирането, реализацията и маркетингът на произвежданата информация, проблемът за осигуряване на обратната връзка с потребителите и още много други. Иначе казано, от заимстване на аналогични решения в производството на бизнес организациите се появили много нови, полезни за НСИ решения.

4.4. „Ретроспективен прожектор”. Този „инструмент” има множество приложения и е последният представян пример. В случая ще разгледам накратко неговите възможности, като го отнеса към друг модел на статистическия производствен процес. Моделът се основава на авторската визия за етапите и елементите, присъстващи при проектирането, организацията и реализирането на конкретните статистически изследвания (СИ)¹².

В този модел са представени обобщено пет етапа: 1) проектиране на научноизследователските постановки на СИ, с които се осигуряват теоретико-методологическите основи и решения на изследването; 2) проектиране на организацията и управлението на СИ; 3) пробни изследвания върху проектираните методологически и организационни решения; 4) реализиране на СИ; 5) оценка и използване на резултатите от проведеното СИ. Целта е да се направи анализ, нещо като ретропроверка на изминатия път и всички дейности от замисъла до реализацията и използването на резултатите на конкретното СИ. Нашият „инструмент” за анализ в случая е ретроспективният прожектор.

- Отправляме ретроспективен прожектор към етапите на проектирането и организацията на изследването, за да търсим дали в тях няма лични авторски постижения и находки, свързани с обогатяване и развитие на теорията, методологията и организацията на статистическите изследвания. Убедена съм, че при всяко добре

---

¹² Моделът е представен в юбилейния сборник „Живот, отдаден на статистиката” (2011), където приложението на ретроспективния прожектор е разглеждано по-детайлно. Тук се спирам само на малка част от изводите.

обосновано и проведено СИ почти винаги се очакват такива находки, без оглед на това колко значими ще се окажат те. Примерно разработването на теоретичния модел на обекта по необходимост се подчинява изцяло на специфичните цели и задачи на СИ. Поради това много рядко можем да разчитаме на напълно готов за нашите цели теоретичен модел. По тази причина логично е да очакваме приноси на проектантите при неговото конструиране, както и на аналитиците: изясняване и прецизиране на елементи от понятийния апарат; избор на критерии за систематизации (агрегация) на данните; целесъобразни промени в измерителите на обобщените числови оценки (такива почти винаги се налагат) и още много други собствени идеи и решения на проектантите на СИ.

- С помощта на ретроспективния прожектор професионалният статистик се научава да оценява по-пълно и по-реалистично произведените интелектуални продукти в СИ. А също и да ги проектира по-добре в бъдещите СИ.

- По-нататък ретроспективната проверка на целта и задачите ще ни помогне да си дадем сметка за няколко много важни неща. Например какво в бъдещи проекти за СИ не трябва да се пропуска. А също какво не трябва да допуснем да ни се случи при избора на целта. Примерно, преди да се пристъпи към проекта, да се изследват алтернативни възможности за неговата реализация с оглед да се избере оптимален вариант. Или да не допуснем неясноти при дефиниране на целта и очакваните резултати от тези изследвания.

- Над всичко това стои възможността проектантите и изпълнителските екипи да повишават уменията си за успешно проектиране и реализация на СИ, т.е. да станат по-добри технолози на СИ. И забележете - ретроспективният прожектор помага за това дори при опита, придобит от едно-единствено статистическо изследване. Добрата новина е, че за това се изискват много малко усилия.

5. Отгук нататък накъде?

Проблемите по изпълнението на задачата за повишаване на иновативния капацитет на статистиците очевидно трябва да се решават на три нива - национално, локално и индивидуално.

5.1. За страната като цяло е нужно:

- Ясно разбиране и осмисляне на значимостта на задачата. Тя е повеля на времето и следва да принадлежи към най-важните приоритети в плановете и

програмите за социално-икономическото развитие. Върху тази основа трябва да се обоснове национална стратегия и политика за ускорено развитие на иновативния капацитет на човешкия капитал. Целесъобразно е тя да намери място в рамкова програма за научни изследвания и иновации до 2020 година.

- Разработване на ресурсно осигурени програми за обучение. Разумно е първата задача в тях да бъде подготовката на учители и преподаватели, които да се посветят на технологията на творческото мислене и да направят от това своя професия.

- Нужно е да се очертаят основните целеви групи за тренинг - в училищата, университетите, администрацията, бизнеса и т.н. И да се разработят разнообразни форми за обучение и съответни учебни програми. Такива програми са нужни за всички нива на обучението. Целесъобразно е също да се използват възможностите на средствата за масово осведомяване за популяризиране на задачата, както и за провеждане чрез тях на краткосрочни курсове по иновативно мислене.

- Осигуряването на учебно-помощни материали и пособия - преводни и български - също е важен елемент от инвестицията.

- Да се създадат агенции и фирми за консултантски услуги в тази област за бизнес организациите и други.

5.2. На локално ниво - системата на НСИ

В Концепцията за обучение на служителите в НСИ и в плановете за повишаване на квалификацията на кадрите задачата за увеличаване на иновативния капацитет трябва да бъде формулирана ясно и в явен вид. За изпълнението ѝ могат да се приложат две форми на обучение: 1) за ръководителите от по-високите управленски нива - едно- или двудневни курсове лекции и семинари; 2) за останалите служители - петдневни курсове лекции и семинарни занятия. През тях постепенно и на групи могат да преминат преобладаващият брой специалисти от системата. Възможностите за предоставяне на преподаватели за мащабите на НСИ на този етап могат да бъдат осигурени.

Целесъобразно би било да се предвиди издаване на учебник и други пособия за семинарни занятия за нуждите на работещите в НСИ.

В помощ на специалистите под формата на консултации в списание „Статистика” може да се включи поредица от методи и инструменти за творческо мислене, специално ориентирани към статистическата проблематика.

5.3. На индивидуално ниво

Без интерес и желание за придобиване на нужните специални знания и умения за повишаване на иновативния капацитет и готовност за лични усилия на специалистите успешното решаване на тази задача е просто немислимо. Материята няма как да не заинтересува слушателите. Убедена съм, че ползата от тази инвестиция ще се осъзнае и почувства много скоро. Най-важни в случая са усилията за овладяване на методите и за създаване на трайни навици за използването им.

Разбира се, грижите за иновативната активност на професионалните статистици не свършва дотук. Трябва да се осигури и нейното ефективно стимулиране, организация и управление - проблем, който заслужава да бъде сериозно дискутиран, с последваща програма за действие.

Заклучение

По самата си същност статистическият производствен процес е научноизследователски процес. Мисията на НСИ е да произвежда нова информация, нужна за управлението на социалната практика и за други научни изследвания. Статистическите данни (индивидуални и агрегирани) и резултатите от техния анализ са неговите интелектуални продукти. Проектантите на статистическите проучвания са научни изследователи, върху чиито плещи лежат изключително големи отговорности - да задоволяват информационните потребности на обществото. Те се нуждаят от грижи за повишаване на иновативния им капацитет и не трябва да бъдат пренебрегвани.

Идеите, обсъждани в статията, са представяни неколккратно пред предходните ръководни екипи на НСИ. За съжаление, реакцията е била мълчание. Днес е разумно те да се дискутират сериозно, като се опитаме да потърсим отговор на въпроса какво ще спечелят специалистите и системата на НСИ, ако се обърнат с лице към тази задача, и какво ще загубят, ако апатията на национално ниво се пренесе и тук.

По този повод многократно е защитавана визията, че България не е много богата на природни ресурси и капитали. Но тя има интелектуалния потенциал на нацията. Известни са и любознателността, и ученолюбието на българина. В това е нашият шанс за постигане на мечтания икономически и социален просперитет на страната. Искане ми се да вярвам, че този шанс няма да бъде пропуснат. Примерът на Израел трябва да стане заразителен за нас. И още нещо - инвестициите, които се изискват, не са прекалено големи. Въпреки капана, в който е попаднала българската икономика, тези инвестиции са по силите на страната. На статистиците - също.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Бендер, Вл. (2011). Израел - „Иновационна фабрика“ по необходимост. <http://www.eurochicago.com/2011/11/izrael-inovatsionna-fabrika-po-neobhodimost/>.

Де Боно, Е. (1997). Шестъ шляп мышления. Издателският дом „Питер“, Русия.

Де Боно, Е. (2009). Как да развием творческото мислене. Изд. „Locus“, С.

Дракър, П. (1992). Новаторство и предприемачество. Практика и принципи. Изд. „Хр. Ботев“, С.

Дракър, П. (2000). Мениджмънт предизвикателствата през XXI век. Изд. „Класика и стил“, С.

Европа 2020 (2010). Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:BG:PDF>.

Зелена книга „Европейско изследователско пространство: нови перспективи“ (2007). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1433318086120&uri=CELEX:52007DC0161>.

Решение на Съвета на Европейския съюз от 3 декември 2013 година за създаване на специфичната програма за изпълнение на „Хоризонт 2020“ - рамкова програма за научни изследвания и иновации (2014 - 2020 г.). http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/legal_basis/sp/h2020-sp_bg.pdf.

Съйкова, Ив. (2011). Проектирането на статистическото изследване. В: Живот, отдаден на статистиката. Университетско издателство „Стопанство“, С.

Съйкова, Ив., Св. Съйкова (1999). Технология на творческото мислене. Евристика, С.

Съйкова, Св. (2008). Възможности и необходимост от повишаване иновативния капацитет на човешкия капитал в България. В: България в Европейския съюз. НЦИОМ, С.

Цветков, Ст. (2011). Развитие на статистическите изследвания на стопанската система. Университетско издателство „Стопанство“, С.

De Bono, E. (1982). Lateral Thinking: Creativity Step by Step. Harper&Row.

De Bono, E. (1993). Serious Creativity: Using the Power of Lateral Thinking to Create New Ideas. Harperbusiness.

Stiglitz, J., A. Sen, J. Fitoussi (2009). Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. www.stiglitz-sen-fitoussi.fr.